

DR. MARTON JÓZSEF**GAJDÁTSY ÁRPÁD BÉLA ÉLETE (1887–1952)***teológiai rektor, pápai prelátus, titkos ordinárius*

Life of the *Gajdátsy Árpád Béla* (chancellor, rector of the seminary, prelate nullius, ordinarius substitutus). Gajdátsy is a martyr priest of the Archdiocese of Gyulafehérvár. Bishop Mailáth G. Károly incardinated him (1918) and ordained to the priesthood. He was a trustworthy associate for the bishop and his successors. After a short pastoral service Gajdátsy became a diocesan chancellor for two decades. At the very start of the communist regime he became theological professor and rector of the Seminary. He refused resolutely the anticlerical propaganda with his judicious and consistent behaviour. He died (1952) in the prison because of his faithfulness for the church.

Gajdátsy Béla tanulmányi évei (1887–1918)

Gajdátsy Árpád Béla Bécsben született 1887. január 16-án a Gajdátsy András Pál és Hutkay Erzsébet római katolikus szülők gyermekeként. A währingi plébánián részesült a keresztség szentségében.¹ De már ugyanebben az évben Budapestre költözött a Gajdátsy család.² Itt részesült keresztény nevelésben. A Budapesti Terézvárosi Plébánián 1898. Pünkösöd ünnepén bérmeált.³

Iskolai tanulmányait Budapesten kezdte el. 1900–1906. tanévekben az I–VI. gimnáziumi osztályait a VI. kerület állami gimnáziumában, és 1906-tól – mint jezsuita jelölt – a két utolsó osztályt (VII–VIII.) Kalocsán, a jezsuiták iskolájában végezte. 1908. június 13-án Kalocsán érettségizett kiváló eredménnyel.⁴

Gajdátsy Béla 1904. július 31-én lépett be a Jézus Társaságba. A jezsuitáknál eltöltött 13 év életre szólóan meghatározta papi egyéniségét. Teológiai és általános műveltség vonatkozásában igen alapos képzésben részesült, és sziklaszilárd jellemmé alakult. A Jézus Társaság elhagyása után is életvitelében és magatartásában egészen jezsuita maradt. Noviciátusi éveit 1904–1906 között Szombathelyen töltötte. Esztergomban 1905. június 24-én felvette a négy kisebb rendet. Filozófiai tanulmányait 1908–1912. években Kalocsán és Pozsonyban végezte, majd 1912–1915 között Kalocsán konviktusi prefektusi szolgálatot teljesített. Teológiai tanulmányait Innsbruckban kezdte el. Ismeretlen okból 1917. december 19-én

¹ Taufschein, Röm. Kath. Pfarrei Währing, Nr. 1523-1950.

² Vö. A Csernoch János esztergomi bíborshoz írt levelét, amelyben kéri az esztergomi főegyházmegyéből való elbocsátását.

³ Budapesti Terézvárosi Plébánia, 1365-1905. sz.

⁴ *TESTIMONIUM MATURITATIS*, Nr. 516/1908.

elhagyta a jezsuita rendet. Speiser Ferenc S.J. provinciális elöljárója Gajdátsy Béláról kiállított bizonyítványban azt nyilatkozta, hogy tanulmányaiiban kiváló és erkölcsében feddhetetlen.⁵ Gajdátsy Béla Innsbruckban találkozott Mailáth Gusztáv Károly erdélyi megyéspüspökkel, aki meghívta egyházmegyéjébe,⁶ s 1918. január 31-én papnövendékei közé felvette.⁷ A volt jézustársasági növendék ezért teológiai tanulmányait a Gyulafehérvári Papneveldeben fejezte be.⁸ Mailáth Gusztáv Károly az 1918. év elején rendezte Gajdátsy Béla egyházi helyzetét. 1918. február 13-án kelt levelében kéri az esztergomi és a bécsi bíborosoktól Gajdátsy exkardinálisát. Miután Mailáth püspöknek sikerült a Bécsben keresztelt és Budapesten felnőtt Gajdátsy papjelöltnek az inkardinációját hivatalosan is elintéznie,⁹ 1918. szeptember 21-én szerpappá és másnap, szeptember 22-én pappá szentelte a gyulafehérvári székesegyházban.¹⁰

Gajdátsy Béla lelkipásztori évei (1918–1924)

Egyházmegyes pap lett, de „világos, áttekinthető, megoldásokat találó egyénisége és munkamódszerei tekintetében mindig „jezsuita” maradt, az „Úr katonája.”¹¹

Az 1918. szeptember 23-án kelt püspöki megbízások Kolozsvárra szólították. Megyéspüspöke a Szent Antal Árvaház igazgatójának és a Kolozsvár-Szentpéter Plébániára kisegítő lelkésznek nevezte ki.¹² Ugyanebben az évben rendezte katonai szolgálattal kapcsolatos állampolgári kötelezettségeit, amely alól, mint „tanárjelölt és szent Antal árvaház felügyelő” áldozópap felmentést kapott.¹³ Egy éves lelkipásztori munka után Mailáth G. Károly püspök – a korszakban még divatos – házi tanársági szolgálatra küldi az ősi katolikus

⁵ *LITTERAE TESTIMONIALES*, Nr. 82/1918.

⁶ JAKUBINYI György, *A szentek nyomában Erdélyben*, Gyulafehérvár 2000, 55.

⁷ GyFF. 719-1918. sz.

⁸ *ABSOLUTORIUM*, Nr. 82-1918.

⁹ Piffli bécsi bíboros 1918. március 9-én exkardinálja, Nr. literae excardinationis 1391/2.; Csernoch János esztergomi bíboros május 31-én exkardinálja, Nr. 1199.

¹⁰ *PROTOCOLUM ORDINATORUM AB ANNO 1893–1983*. Pag. 127–128.

¹¹ Dr. Nagy András (1905–1982) orvos. Az 1935–1938. években a Gyulafehérvári Teológián Medicinát tanított, és Mailáth G. Károly és Vorbudchner Adolf püspökök-nek kezelőorvosa volt. 1979-ben a gyulafehérvári személyiségekről megírta emlékeit. Vö. Kézirat, 40. old.

¹² *GYULAFEHÉRVÁRI FŐEGYHÁZMEGYEI ÉS FŐKÁPTALANI LEVÉLTÁR* (GyFF.) 4265-1918. sz.

¹³ Lásd ehhez szükséges *Hivatalos bizonyítvány*, GyFF. 6640-1918. sz.

csicsókeresztúri Torma-családhoz az érettségi előtt álló „Micu” oktatására. Neveltjének sikeres érettségije után, 1921-ben, háztanári munkája befejeződött. Megyéspüspökének írt beszámolójában Gajdátsy Béla kápláni kinevezést kér. Ebben a levelében, szerénységére jellemzően, méltatlannak találja magát püspökének az 1921. június 17-én kelt magánlevelében felkínált marosvásárhelyi hittanári állásra. Indokai: „nincs vizsgám és egy éven belül nem merem remélni, hogy leteszem, másrészt nem is érdemlem, hogy annyi más, régen vizsgázott elébe tegyenek. Bevallom azt is, hogy félek kissé a szemináriumi zajtól és a berendezkedéstől. Semmi bútorom nincs... Hogy aztán hová helyeztél Kegyelmes Atyám káplánnak, ebben indifferensnek gondolom magam. Nem félek a munkától akárhol és akármiben.”¹⁴ Püspöke meghallgatja fiatal papjának a kérését. 1921. július 21-én a marosvásárhelyi Keresztelő Szent János plébániára nevezi ki segédlelkésznek.¹⁵ Itt a kápláni munkája mellett komolyan felkészült a zsinatvizsgára, amelyet 1922. május 9-10-én tett le Gyulafehérvárott igen jó eredménnyel.¹⁶ Újabb nagyszombati segédlelkész állomáshelye már előkészület jellegű lett a püspöki kúria felé. Püspöke ugyanis 1923. június 23-án Nagyszombatra segédlelkésznek és katekétának, valamint az orláti parókia adminisztrátorának nevezte ki.¹⁷ Abban az időben a megyéspüspök azzal a szándékkal helyezte ide a német nyelvet ismerő papjait, hogy lelképásztori és nevelői szolgálatuk végzése közben azt még alaposabban elsajátítsák a német és a román nyelvet.¹⁸ Néhány év múlva Márton Áront, a későbbi nagy püspököt is ugyanebből a beosztásból hozta be a Főpásztor a gyulafehérvári aulába, éppen Gajdátsy Béla beosztottjának.

Gajdátsy Béla a püspöki aulában (1924–1940)

Mailáth Gusztáv Károly püspök 1924. július 1-én püspöki ceremonariusnak,¹⁹ 1926. július 1-től püspöki titkárnak nevezte ki

¹⁴ Gajdátsy Béla 1921. június 26-án Csicsókeresztúrról írt levele, in: GyFF. 3593-1921. sz.

¹⁵ GyFF. 3696-1921. sz.

¹⁶ GyFF. 2520-1922. sz.

¹⁷ GyFF. 3205-1923. sz.

¹⁸ Gajdátsy Béla Csicsókeresztúron kelt leveléből megtudhatjuk, hogy „hogyan németül ugyan tudok valahogy, de semmiképpen sem olyan tökéletesen... De azért idővel belejövök.” In: GyFF. 3593-1921. sz.

¹⁹ GyFF. 3065-1924. sz.

Gajdátsy Bélát.²⁰ Főpásztorja igen nagy munkabírású és megbízható munkatársat talált benne. Igyekezett is elismerését kifejezésre juttatni. Mailáth püspök 1927. május 1-én kelt levelében XI. Pius pápát kéri, hogy aulista munkatársát részesítse kitüntetésben.²¹ A Szentatya 1927. július 23-án Gajdátsy Bélának a „pápai szám feletti titkos kamarás” (*Camerarius secreti supranumerarius*) címet adományozza.²² Ezt a kitüntetést a Szentszék, Márton Áron püspök kérésére 1939. július 5-én megújítja,²³ és ugyanebben az évben, 1939. december 20-án pápai prelátusi (*Praelatus Domesticus*) címmel kibővíti.²⁴

Gajdátsy Béla felelősségteljes munkával járó „zsinati bíró”-i megbízásban 1928. november 24-én részesül.²⁵ 1935. január 16-án püspöki irodaigazgató lesz.²⁶

Megbízásait és címeit Gajdátsy Béla nem akárhogyan viselte, azokat tartalommal töltötte meg. Így vált püspökeinek – Mailáth G. Károly, Vorbuchner Adolf, Márton Áron – megbízható és hűséges munkatársává, az egyházmegye „szürke eminenciásává.” Az ő esetében nem társíthatjuk az „irodaigazgató” fogalmához az általában bemohosodott bürokrata képzetét, aki a rubrikázásnál és az iktatószámnál nem lát tovább,²⁷ inkább Gajdátsy Béla volt az a bizonyos „legelső második,” amilyen csak ő lehetett: pótolhatatlan. Mailáth püspök betegeskedése idején ő vezette az egyházmegyét.²⁸ A püspöki Aulában a nehéz ügymenetekben, a zavaros helyzetekben nem volt fennakadás, mert az Irodaigazgató mindig a háttérben tudott maradni és Főpásztorait támogatva cselekedni, ha nem is „hivatalból kegyelmesen,” hanem az írott elvek és törvények betűjének szigorával és ugyanakkor a józan ész gyakorlati érzékével, a legnagyobbtól a legkisebb dolgokig, beleértve még a

²⁰ GyFF. 2857-1926. sz.

²¹ GyFF. 3791-1927. sz.

²² GyFF. 3791-1927. sz.; *ANNUARIO PONTIFICIO* 1938. Vatican, pag. 965.

²³ GyFF. 812-1939. sz. No 1623.

²⁴ GyFF. 8139-1939. sz. és GyFF 245-1940. sz. (láttamozva Márton Áron által 1940. január 22-én); Nr. Bervi Ap. 1218-1939.; *ANNUARIO PONTIFICIO* 1948. Vatican, p. 954.

²⁵ GyFF. 5093-1928. sz.

²⁶ GyFF. 119-1935. sz.

²⁷ Dr. NAGY András (1905–1982) orvos, teológiai tanár 1935–38 között, 1979-ben készült kézirata 40. old.

²⁸ Dr. NAGY András, *Lót visszanéz*, Pallas–Akadémiai Kiadó, Csíkszereda 2001, 180.

papi öltözködés szabályait is.²⁹ A nehéz ügyeket Gajdátsynak kellett megoldani. Például 1938 májusában, amikor a fiatal Vorbuchner Adolf püspök betegségére a kolozsvári klinikán készült laboratóriumi képek által nem találtak magyarázatot, s felmerült a gyanú, hogy *endocarditis lenta malignája* van. Gajdátsynak jutott a feladat – „mint a kellemetlen ügyek általában” –, a valódi helyzet feltárása céljából egy bécsi kivizsgálást szorgalmazzon.³⁰

Pontosságot, az egyházi előírások szigorú megtartását követelte az egyházmegye papságától, amiért nem volt népszerű, vallja Bálint Lajos ny. érsek úr.³¹ A civil Nagy András orvos pedig a következőket mondja róla: „Általában szigorú embernek tartották, félték tőle, főképp a papság. Én, mint kívülálló, világi ember, inkább ama bizonyos kösziklának mondanám, melynek bölcsessége tudvalevőleg a keménység. Éspedig olyan kösziklának, mely mosolyogni tud. Magam csak kedélyes, szellemesen fölényes, sőt humoros arcát ismertem.”³²

Gajdátsy Béla neve állítólag kétszer került a püspökjelöltek listájára; Mailáth G. Károly segédpüspöke kiválasztásánál, majd a súlyosan beteg Vorbuchner Adolf helyébe. A püspökséget nem vállalta abból a megfontolásból, hogy nem erdélyi származása és az addig viselt funkciója miatt a székelly papság nem fogadná szívesen. Viszont ő hívta fel a Szentszék figyelmét Márton Áron személyére, aki addig nem szerepelt a püspökjelöltek között. Gajdátsy Béla továbbra is irodaigazgató maradt, és az új püspöknek, Márton Áronnak is a jobbkeze.³³ „Az egyházmegye minden ügye – beleértve a személyi ügyeket is – a kisujjában volt.”³⁴

Gajdátsy irodaigazgató életvitele igen szigorú volt. „Egyablakos, középkori barát-cellánál éppen csak hosszúságában nagyobb szobában lakott. Sohasem viselt mást, mint a magasállógalléros reverendát, melynél másabbat paptársainál sem látott szívesen. Termetében magas termetű, kissé hízásra hajlamos ember volt”.³⁵ Diétázott és ugyanakkor cigarettázott is. Különösebben nem betegeskedett. Orvosbarátja, dr. Nagy András 1979-ben lejegyzett

²⁹ Dr. NAGY András 1979-ben készült kézírata 40. old.

³⁰ Dr. NAGY, *Lót visszánéz*, i. m., 182.

³¹ Msgr. BÁLINT Lajos (1929–), nyugalmazott érsek kéziratából, 1. old..

³² Dr. NAGY András (1905–1982) 1979-ben készült kézírata, 40. old.

³³ BÁLINT Lajos kézírata, 2. old.

³⁴ Dr. Nagy András 1979-ben készült kézírata, 41. old.

³⁵ Dr. Nagy András kézírata, 40. old.

visszaemlékezéseiben írja: „Orvosi szolgálataimat sohasem vette igénybe, betegeskedéséről nem tudok.”³⁶

Gajdátsy Béla teológiai tanár és rektor (1947–1951)

1940-ben, a 2. bécsi döntést követően, amikor a Gyulafehérvári Teológia nagyobb része Kolozsvárra költözött, Márton Áron püspök Gajdátsy Béla püspöki irodaigazgatót teológiai tanárnak nevezte ki, előbb mint rendkívüli, majd az 1942/1943-as tanévtől rendes tanárnak.³⁷ Tanítványai nagy elismeréssel nyilatkoznak Gajdátsy Béláról, a tanárról. „Órái csodálatosak voltak. Anyagát tökéletesen ismerte. Növendékeit öntudatra és lelkiismeretességre akarta nevelni” – vallja Bodó Péter.³⁸ „A buta pap szörnyű monstrum – vallotta Gajdátsy. Ennek ellenére nemcsak oktatott, hanem nevelt. Kispapjaitól szorgalmat, lelkiismeretességet, becsületességet, önfegyelmet, őszinteséget kívánt... Illemtanra nevelő vasárnapi urbanitás órái élvezetesek voltak és emlékezetesek maradtak, – írja Bálint Lajos érsek, volt tanítványa. Kispapjai félve tisztelték, de szigorúsága mögött megérezték a megértő jóságát. A neveletlenséget és a rendetlenséget nem bírta, de ha a szabálysértő önként jelentkezett, az ügy el volt intézve.”³⁹

1942. szeptember 1-től a rendes teológiai tanári beosztása mellett bevonta a Kolozsvári Püspöki Helytartóság az egyházmegyei ügyek intézésébe is. Sándor Imre kormányzó, Márton Áron püspök előzetes hozzájárulásával egyházbizományos tanácsadóvá nevezte ki.⁴⁰ Munkássága, a püspöki irodában szerzett tapasztalata és az egész egyházmegyét átfogó ismerete „nélkülözhetetlen” volt a kolozsvári helyhatóságnak.⁴¹ 1943. február 3-án az egyházmegyei Bíróság helyettes officiálisa lesz⁴², 1945. augusztus 2-án pedig officiálisa.⁴³

1945-ben a Kolozsvári székhellyel működő Egyházmegyei Kormányzóság és Teológia személyzete visszaköltözik Gyulafehérvárra. Gajdátsy Béla marad az eddigi beosztásaival: egyházbizományos, egyházi közigazgatást és latint tanít⁴⁴ a Teológián, és

³⁶ Dr. Nagy kézírata, 41. old.

³⁷ GyFF. 2707-1942. sz.

³⁸ BODÓ Péter (1928–) nyugalmazott plébános.

³⁹ Bálint Lajos kézírata, 3. old.

⁴⁰ GyFF. 2708-1942. sz.

⁴¹ GyFF. 2708-1942. sz.

⁴² KOLOZSVÁRI KORMÁNYZÓSÁG, 1083-1943. sz.

⁴³ KOLOZSVÁRI KORMÁNYZÓSÁG, 1728-1945. sz.

⁴⁴ A KÁROLY-FEHÉRVÁRI RÓM. KAT. PAPNEVELŐ INTÉZET NÖVENDÉKEINEK TÖRZSKÖNYVE, Tom. II. pag. 237.

vezeti az Egyházmegyei Bíróságot.

1947. március 7-én, az angyali doktor, Aquinói Szent Tamás ünnepén Márton Áron püspök Péter Antal helyébe a Gyulafehérvári Papnevelde rektorának nevezi ki.⁴⁵ Az Intézmény leltári átvétele nem történhetett meg, mivel rektorelődjé, dr. Péter Antal is leltár nélkül vette át, s a tavasszal történt vicerektori-váltásnál sem valósult meg,⁴⁶ mivel „hivatalát sürgösségre való tekintettel vette át.” Ezért kéri a püspököt, hogy a leltárkészítés nélkül történő átadást vegye tudomásul. Ígéri, hogy az 1947-48-as iskolai év kezdetéig pótolni fogják.⁴⁷

Minden szempontból nehéz korszakban lett a szeminárium vezetője. De akkor ő volt erre a legalkalmasabb személy. Komoly anyagi gondokkal küzdött az Intézet. A papnövendékek intézeti ellátását csak a hívek adományai biztosították. Gajdátsy Béla tapintattal és bizalommal megírt levelekben fordul a tekintélyesebb egyházközségekhez, tisztelettel emlékezteti a plébánosokat Márton Áron püspök 1848-1948. számú rendeletére, amelyben az egyházmegyei gyűjtést a Papnevelőintézet javára elrendelte.⁴⁸

Mint rektor, nagy tekintélynek örvendett. Tisztelő papjai rövid rektorságát ma is „Gajdátsy-korszaknak” nevezik. Megfontoltságáról árulkodik az az eljárása és magatartása, ahogyan a szerzetesrendek feloszlatását jelentő állami törvényt végrehajtotta a Papnevelde konyhájában dolgozó ferences nővéreknél. Minden további nélkül teljesíti az 1949. augusztus 16-án kézhez kapott megyei hatósági felszólítást, hogy a fizetési listán ne szerepeljenek, mint „nővérek”, csak mint fizetett alkalmazottak.⁴⁹ Viszont együttérzéssel és fájdalommal tudatja a ferences nővérekkel, hogy nem viselhetik tovább a szerzetesi ruhát. Jakab Antal ökonomussal ruhaanyagot vásároltat, hogy legyen amivel felváltaniuk a habitust.⁵⁰

Gajdátsy Béla rektor imádságos lélek volt. „Gyakran láttuk, hogy a folyósón sétálva végezte a rózsafüzért, ugyanígy a keresztutat is”–

⁴⁵ Az újonnan kinevezett rektor esküjének bevételére az 1406. kánon 1 §. 7° értelmében Márton Áron püspök Sándor Imre nagyprépost, provikáriust delegálta. – PÁPNEVELDE, 741-1949. sz.

⁴⁶ Dr. Faragó Ferencet a gazdasági ügyek vezetésében dr. Jakab Antal váltotta fel.

⁴⁷ PÁPNEVELDE, 94-1949. sz.

⁴⁸ PÁPNEVELDE, 38-1949. sz.

⁴⁹ R.P.R. Comitetul Provizoriu al jud. Alba Secțiunea Secretariat Nr. 20860 din 19 sept. 1949.; Papnevelde, 63-1949. sz.

⁵⁰ LÉNÁRDA nővér ma is nagy szeretettel emlékezik vissza ezekre az eseményekre.

vallja Bodó Péter.⁵¹ Ugyanezt erősíti meg Bálint Lajos ny. érsek: „Gyakran lehetett látni délutánoként a felső folyósón a keresztutat végezni szürke színű kopott lóden kabátjában.”⁵² Jezsuita neveltetésénél fogva is szívesen vezetett lelkigyakorlatokat. Főleg akkor, amikor elkezdődött a kommunista keresztényüldözés. Márton Áron püspök letartóztatásának hónapjában Boga Alajos püspöki helynök örömmel veszi tudomásul, hogy Gajdáty rektor a konyhán dolgozó ferences nővéreknek lelkigyakorlatot tart.⁵³

Határozottan elutasította az egyház-ellenes kommunista propagandát. „Egy alkalommal, amikor agitátorok jöttek, hogy békegyűlést tartsanak a kispapoknak, röviden válaszolta: nem lehet! ... Akiknek nincs békéjük, míg az Egyházat meg nem semmisítik, azokkal mi nem közösködhetünk – mondta a kispapoknak.”⁵⁴

Mivel a Gyulafehérvári Papnevelde működését az állami hatóságok nem ismerték el, félő volt, hogy a katonai szolgáltra vonatkozó állami rendelkezések értelmében a papnövendékek, mint főiskolai hallgatók nem részesülnek tanulmányi kedvezményben. Gajdáty rektor, a tanári karral konzultálva, s az egyházi előírásokat (CIC. 974. kán. 1. p.) pontosan kifejtve, 1949. február 7-én kelt átiratában kéri a megyéspüspököt, hogy elővételezze a szenteléseket a III. éves papnövendékeknél, a szokásos gyakorlattól eltérően szentelje fel őket subdiakónusokká és diakónusokká.⁵⁵ Márton Áron püspök 1949. február 14-én kelt válasza pozitív volt. Megígérte, hogy 1949. április 16-án a III. éveseket alszerpapokká, s a 2. szemeszteri vizsgák után, ahogyan beiratkoznak a következő tanévre, június 29-én szerpapokká szenteli. Sajnos, hogy utóbbi ígéretét nem teljesíthette, mert egy héttel hamarabb letartóztatták.⁵⁶

Egyházhűségéről tanúskodik Gajdáty Béla akkor is, amikor Boga Alajos püspöki helytartó 1950. május 2-án kelt átiratában értesíti a rektort Filemon kultuszminiszteri inspektornak arra a figyelmeztetésére, hogy a Papnevelde további működésének biztosításához a Kultuszminisztériumhoz kell fordulni.⁵⁷ Gajdáty másnap megírt válaszában nagyon határozott álláspontot képvisel. Alkudozást és

⁵¹ BODÓ Péter vallomása, 2. old.

⁵² Ibidem, 3.

⁵³ GyFF. 1424-1949. sz.; PAPANNEVELDE, 50-1949. sz.

⁵⁴ BÁLINT Lajos ny. érsek kézírata, 3. old.

⁵⁵ PAPANNEVELDE, 5-1949. sz.

⁵⁶ GyFF. 313-1949. sz.

⁵⁷ GyFF. 1135-1950. sz.; PAPANNEVELDE, 38-1950. sz.

egyezkedést nem ajánl, hanem azt javasolja, hogy a Márton Áron püspök által a Kultuszminisztériumhoz 1948. november 30-án 2707. szám alatt benyújtott működési szabályzatát⁵⁸ változatlan formában újból benyújtsák.⁵⁹

Az állami hatóságok előtt illegálisnak számított gyulafehérvári Teológián az 1949/50-es tanév befejezésekor Gajdátsy rektor azzal bocsátotta el a papnövendékeket, hogy csak abban az esetben térjenek vissza az új tanévre, ha őket csak az egyházzal hivatalos előjárók hívják be. Előre látta a békemozgalom következményeit, ami Márton Áron börtönévei alatt be is következett.⁶⁰ 1951. február 28 – március 7. között ő vezette a papszentelés előtt álló diakónusok lelkigyakorlatát. Bodó Péter szemtanú erről a következőképpen vall: „A lelkigyakorlat a vértanúságra készített fel. Ilyen című elmélkedések voltak: «Sentire cum episcopo», «Jézus Szívének oltalma alatt», «Jézus halála».” A lelkigyakorlat alaphangulatát Antiókhiai Szent Ignációl idézett gondolat hatotta át: „Tartsatok ki a Püspökkel, mert ahol a püspök, ott az Egyház.” A megyéspüspök ekkor ugyanis a börtönben raboskodott.

Gajdátsy Béla börtönévei (1951–1952)

Gajdátsy Béla rektori beosztásában lett titkos ordinárius jelölt. Szerepelt a Márton Áron püspök által kijelölt sorban, de a joghatóság átvételére nem került sor, mivel 1951. március 10-én hazaárulás címen Sándor Imre titkos ordináriussal együtt letartóztatták. A valódi ok az volt, hogy egyházhűségben nevelte a kispapokat és nem ismerte el az államilag kreált egyházi vezetést.⁶¹ Bukarestbe vitték, ahol koncepció perére 1952. január 10-én került sor. Vádlott társai között találjuk: Sándor Imrét, dr. Kräuter Ferenc volt országgyűlési képviselőt, Nischbach József temesvári kanonokot, Reiner Hildegard és Stritt Éva Szociális Testvéreket, Kermocis Gerta Miasszonyunkról nevezett szegény Iskolanővért. Gajdátsy Béla ellen a fő vád a kémkedés és a hazaárulás volt. A perben kiszabott 25 év kényszermunkát – egészségi állapotára és életkorára gondolva – mosolyogva vette tudomásul. Jilavai, majd a nagyenyedi börtönökben raboskodott. Nagyenyeden 1952. szeptember 14-én halt meg. Haláláról gr. Bethlen Béla „Észak-Erdély kormánybiztosa voltam” c. könyvében így emlékezik vissza:

⁵⁸ Regulamentul Institutului Teologic al Cultului Romano-Catolic din R.P.R.

⁵⁹ PAPNEVELDE, 38-1950. sz.

⁶⁰ Vö. BALINT Lajos ny. érsek kézírata, 7. old.

⁶¹ JAKUBINYI, i. m. 55.

„... A református templomból hullaterem lett, ide hozták «Szent Mihály lován» a halott rabokat. Egy ízben éppen azon a részen kertészkedtünk hármásban, amikor két rab hordágyon hozta dr. Gajdátsy⁶² főtisztelendő holttestét, a fekete nagykabátjával volt letakarva, arról ismertünk rá. Ő volt Gyulafehérváron a katolikus papnevelde rektora, ritka műveltségű, nagy tudású tanár, ki régi ismerősöm volt. Megkértük a kísérő fegyőrt, engedje meg, hogy rövid imával búcsúzzunk el halott bajtársunktól; körül nézett, majd intett nekünk, hogy siessünk be; szegény Gajdátsyt rémes helyzetben találtuk...; úgy találtuk ott, ahogy két perccel azelőtt a hordágyról ledobták a többi hulla mellé. Még meleg volt a teste, nem volt megmerevedve, az állát felkötöttük, szemeit lezártuk, végtagjait rendbetettük, két kezét a mellén összekulcsoltuk és néhány virágot helyeztünk kezeibe. Bittenbirder mondott egy rövid alkalmi imát, aztán tovább kertészkedtünk.”⁶³

A börtöntemetőben temették el. Állítólag sírkeresztje is volt – amit egy rokona fényképezett le – ezzel a felirattal: I. N. R. I. Adalbertus Gajdátsy parochus, an. nat 1887. V. 10, An. Mort. 1952. IX. 14. R. I. P. 1955 őszen, a Márton Áron püspök által megnyitott Teológiára visszautazó kispapok közül Nagyenyeden többen leszálltak a vonatról és felkeresték Gajdátsy sírját. Akkor még sírja gondozott volt, szerény kereszttel.⁶⁴

Tisztelői megkísérelték Gajdátsy Béla rektor exhumálását és újratemetését, de a Securitate fogdmegjei megakadályozták. Napholz Veronika Christophora orsolyita nővér megszerezte az exhumáláshoz szükséges hatósági engedélyt. Bodoni Árpád borbándi plébános és Cimbalmas Juliánna szociális testvér kíséretében 1957. november 9-én koporsóval és a szükséges kellékekkel kivonultak a nagyenyedi rabtemetőbe. Könnyen megtalálták Gajdátsy Béla sírját. Kiásták, pontosan azonosítani tudták, de amikor a koporsóba be akarták tenni, rajtuk ütöttek a milicisták. Visszatették a sírba azzal az indoklással, hogy a kiszabott büntetés éve (25 év) még nem teltek le s addig a holttesttel is ők rendelkeznek.⁶⁵

⁶² Gajdátsy Béla nem szerzett doktori fokozatot. Gr. Bethlen Béla kormánybiztos ezt rosszul tudta.

⁶³ BETHLEN Béla, *Észak-Erdély kormánybiztosa voltam*, Zrínyi Kiadó, Bp. 1989. 245.

⁶⁴ Vö. BÁLINT Lajos ny. érsek kézírata, 7. old.

⁶⁵ Vö. BÁLINT Lajos kézírata, 6. old.

Gajdátsy Béla pápai prelátus, rektor, titkos ordináriust sok emberi érték és keresztény erény jellemezték: az okosság, a megfontoltság, a műveltség, pontos érzék az ügyek iránt, a realizmus, a tapintatosság, az Isten akaratára való teljes ráhagyatkozás. Személyes ismerője és munkatársa, Jakab László c. kanonok, 1997. február 11-én írt cikkében jellemzését a következőképpen folytatja: „Mi, akik életben vagyunk és ismertük őt, példaként őrizzük emlékét, mint igazi, fegyelmezett, önmagához szigorú főpapot és ugyanakkor tudjuk, hogy amit rejtegetni próbált, megértő, jóságos szívet hordozott magában. Szeretnénk, ha az égi jutalom mellett, a földi elismerés is ébren tartaná egyéniségét, és majd egyszer a többi vértanúságot szenvedettel együtt, az ő példája is biztató jel lenne.”⁶⁶

Gajdátsy Béla, a lelkigyakorlat-vezető

Gajdátsy Béla, három püspöknek volt a fő munkatársa. Két évtizeden keresztül ő volt a nagy aulista, a gyulafehérvári egyházmegye „szürke eminenciása.” Írásai, fogalmazványai a püspöki iratokban benne rejtőznek. Különösen a Szentszék felé felterjesztett latin levelek árulkodnak kiváló latin nyelvismeretéről. Neve alatt fennmaradt írásoknak mondhatjuk az írógéppel megírt lelkigyakorlatait. Jezsuita neveltetésénél fogva is szívesen tartott papi és szerzetesi csoportoknak lelkigyakorlatokat. Ezeken résztvevők lelki élménnyel és örömmel nyilatkoznak ma is. Az általa vezetett lelkigyakorlatok menetét legépelte. 1946. augusztus 31-től szeptember 3-ig Kolozsváron a szociális testvéreknek tartott lelkigyakorlata gépelt formában megőrződött. A kommunista időben mint kincset rejtegették, és másolgatva terjesztették a testvérek és a papok. A fél lapokkal 80 oldalt kitevő gépelt írás jó útmutató a mai rohanó tömegembernek is.

A lelkigyakorlat első napjának négy elmélkedését ekképp összegyűjti: „Látni és meggyőződéssé tenni: Istené vagyok és ezért egyes-egyedül Istent akarom mindenben keresni. Ez az én világszemléletem, ez az alapja életem minden munkájának. Istené vagyok, Tőle függök; semmi se vonjon el Tőle. Mindenben Őt akarom látni.”⁶⁷

Gajdátsy lelki beállítottságáról árulkodnak azok a gondolatok, amelyekben kifejti Isten ítéletét: „Nem akkor üdvözülök, ha nagy pozíciót töltök be, ha nagyszerűen prédikálok, ... nem a külső siker,

⁶⁶ JAKAB László (1911–2003) Csíkszeredában Gajdátsy Béláról írt cikkéből.

⁶⁷ GAJDÁTSY Béla, *Lelkigyakorlat 1946-ban*, kézirat, 9. old.

a megbecsülés itt a világban, visz be oda (Isten országába). ... Végre kell hajtanom az én feladatomat, megvalósítanom Istennek velem való tervét... Az a tennivaló számomra, hogy gondolkozás és töprengés nélkül mindig készen álljak.”⁶⁸ „Életünk vasárnapja Szent Pál szerint a halál napja... Félek-e a haláltól? Aki helyesen gondolkodik, az nem fél. Ez attól függ, hogyan állunk az örökkévalósággal... A földi élet csak előkészület. A fontos az, hogy ezalatt Istent mélyen megismerjük, szívből szeressük.”⁶⁹

Az egész lelkigyakorlatot átlengi a készenlét gondolata: „Ha ma hív, ma kell mennem, mindenestre készen kell lennem rá. A készület erre: a vágy, a törekvés; az elhatározás akkor, mikor érzem, hogy hív erre az Isten.”⁷⁰ Tudomásul veszi, hogy : „A törvény az, hogy keservesen, szenvedve halunk meg.” De a „magunk szenvedésében legyünk nagyon bátrak, nem úgy gondolva, hogy majd megszabadít az Isten, hanem azzal a gondolattal, végigszenvedem, belepusztulok, de vállalom utolsó örömmel, készségesen.” Ezt a gondolatot továbbviszi. Ma úgy mondanánk, hogy előrelát, jövendöl. Szavai egypár év múlva a kommunisták üldözésén keresztül rajta és az egyházán ténylegesen be is következett. „Az Egyház életében is ez a törvény: a szenvedés. Ez jó, tisztít. Az Egyház nem pusztul el a szenvedésben. ... Krisztus is szenvedés után dicsőült meg.”⁷¹

„Hivatásunk, hogy Krisztus módjára, az Ő módszerével dolgozzunk. Nagy aposztázia az, mikor valaki Krisztus országáért más módon akar dolgozni. Legfőbb munkatárs: a szenvedés. Minden szentmise számomra a nagy felhívás erre, ez az igazi élet!”⁷² Reménnyel és bizakodással beszél az emberileg annyira fájdalmas kérdésekről: „Tudomásul kell venni, ahol Krisztus keresztje áll, ott az ellenség mindig dühöng. Amikor üldöznek és az Egyházat mindennek lehordják, – akkor jó, akkor a kereszt körül állunk... A látszólag emberi sikertelenségek rejtik magukban a győzelmet, mint magot. Ne féljünk a szenvedéstől, pusztulástól: a keresztet Isten diadalra viszi.”⁷³

Gajdátsy Béla gondolatait, beszédfoszlányait újraolvasva meg-

⁶⁸ GAJDÁTSY, ibidem 22–23. old.

⁶⁹ GAJDÁTSY, ibidem 24–25. old.

⁷⁰ GAJDÁTSY, ibidem 26. old.

⁷¹ GAJDÁTSY, ibidem 56–58. old.

⁷² GAJDÁTSY, ibidem 65. old.

⁷³ GAJDÁTSY, ibidem 67. old.

állapíthatjuk, hogy szerzőjük megérett a vértanúságra. Elmélkedéseinek utolsó – imádságnak is beillő –, mondatai bizonyosság erre:

„Egész embervoltomat beállítom Isten szeretetére és akkor erős alkotó lesz az.

Akárhova hívsz, akármit bízol rám, Te velem vagy!

Nehéz, fájdalmas az út: Isten velem van!

«Még ha sötét, homályos völgyön keresztül vezetsz is, tudom, hogy Te velem vagy!»

Ezzel a nagyszerű érzéssel kezdem mindig a napom:

Akárhova vet az élet, Isten velem van és gyarlóságomból lesz meleg, mindent legyőző szeretet.»⁷⁴

⁷⁴ GAJDÁTSY, ibidem 80. old.